

УДК 338.486.22(477)

DOI: 10.31866/2616-7603.2.2018.154599

Віктор Зінченко,
кандидат історичних наук,
директор туристичної фірми «Спутник»,
Київ, Україна
Zinchenko.sputnik@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6987-5532>

ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНИХ ФІРМ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Стаття присвячена розгляду проблеми функціонування туристичних фірм в особливих умовах, які характеризуються підвищеним ризиком законно-правового регулювання життєздатності певного регіону чи країни в цілому, введенням надзвичайного або військового стану, появою ознак туристичного екстремізму. Українсько-російський конфлікт, який має всі ознаки геополітичного конфлікту, змушує бути готовим туристичні фірми України працювати в умовах надзвичайного стану і військового положення (введеного в Україні за ініціативи президента України і схваленого Верховною Радою України). У зв'язку з цим виникає потреба осмислення «лінії поведінки» в подібних умовах туристичних фірм, власне як туроператорів так і туристичних агентів. Психологічно їх діяльність може стати каталізатором процесів, що відбуваються. Діяльність туристичних фірм – дзеркальне відображення життя країни, регіону, настрою в суспільстві. Від їх упевненого чи панічного стилю продажу туристичних послуг залежить настрої серед пересічних громадян. В той же час, саме туристичні фірми мають в одну із перших черг попереджувати своїх клієнтів про можливі ступені ризику в разі виникнення обставин надзвичайного характеру. Українські туроператори накопичили певний досвід подібних практик відносно періодично нестабільної ситуації в Єгипті, Туреччині, Таїланді. В даній статті робиться спроба зробити акцент на їх діяльність в умовах форс мажорних обставин безпосередньо в самій Україні.

Ключові слова: туристичний бізнес, зовнішня політика, Європейська політика, криза, туристичний екстремізм, надзвичайна ситуація, військовий стан.

Вступ. XXI століття розпочалося з чіткого усвідомлення усіма державами (що знайшло відповідне відображення в рішеннях Генеральної Асамблеї ООН) щодо внеску туристичного сектору в загальний сталий розвиток країн, включаючи його економічну, соціальну та екологічну складову. За даними ООН, туризм також є суттєвою основою для міжнародного діалогу, миру і примирення, стійкого економічного розвитку держав, зайнятості населення, подолання бідності. На сферу туризму припадає близько 10% світового валового продукту, понад 30% обсягів світової торгівлі послугами, майже 10% світових інвестицій, кожне 11-е робоче місце у світовій зайнятості (Романюк, 2017).

Розпочата в 2014 році активна збройна фаза протистояння України та Росії, анексія Криму – внесли суттєві зміни в існування України, і зокрема в розвиток її туристичної індустрії. Ці події не можна віднести до розряду рядових чи незначних навіть у світовому вимірі. Викликані геополітичними

змiнами, вони зачепили весь Європейський простір і похитнули той світовий порядок, що склався після закінчення II-ї Світової війни. Можна стверджувати, що в їх наслідок відбудуться серйозні зміни, які вплинуть, як на долю окремих країн, так і всього світового порядку.

Аналіз останніх досліджень. Характер тематичного спрямування статті достатньо новий. Проте контекст стану розвитку туристичного бізнесу України і україно-російського протистояння вже неодноразово опинявся в полі зору науковців і фахових спеціалістів. Серед багатьох досліджень з даної проблематики можна виділити передусім монографії та статті Р. Безсмертного, В. Горбуліна, С. Батинського, С. Романюка, О. Шаповалової та ін.

Невирішені проблеми. Питання розвитку туризму в умовах загострення геополітичних процесів та збройних конфліктів, а також протистояння і співробітництва основних його учасників, майже не висвітлено в наукових літературних джерелах. Безумовно, що визначення особливостей організації туристичного бізнесу в зазначених умовах, може мати цінність для вироблення стратегії діяльності туристичних фірм в особливих умовах.

Виклад основного матеріалу. З моменту утвердження своєї незалежності, Україна інтенсивно інтегрується в цивілізований світ. Одним із шляхів цього інтегрування є туризм, який у свою чергу як найяскравіше демонструє ці переваги пересічному громадянину країни. Відбулися майже революційні зміни, пов'язані із реальною можливістю функціонування в Україні понад п'яти тисяч туристичних (туроператорів і турагентів) фірм в протилежність фактично трьом туристичним структурам («Інтурист», «Супутник», профспілкові Бюро подорожей і екскурсій), які існували на просторі України, як союзної республіки СРСР до кінця 80-х років минулого століття. За роки новітньої історії України, свою діяльність у нас започаткували туристичні оператори мега-класу із світовим визнанням, такі як «Тез-тур», «Тур-тез», «Корал», «Анекс», «ТУІ», «Пегас» та багато інших. За рахунок інтегрування із світовим досвідом туристичної індустрії, нам стали доступними практично усі технології ведення туристичного бізнесу. Прийнятий на початку 90-х років Закон України «Про туризм» надав усі юридичні можливості розвитку туризму України, як галузі.

В той же час приклади найбільш популярних по відвідуванню країн світу, якими є США, Франція, Австрія, Іспанія, Греція, Туреччина, Єгипет (та інші), а також висновки зроблені Всесвітньою туристичною організацією – красномовно стверджують, що основою стрімкого розвитку туризму являються політична і економічна стабільність конкретного туристичного регіону.

В зв'язку з цим зміни в політичному житті України з 2014 року, фактичний стан війни з Росією, анексія Криму, вимушене введення в Україні військового стану – створюють неабияку загрозу для сталого розвитку туризму, навіть враховуючи історичну подію про запровадження в цей період системи «безвізу» для українських громадян.

Особливістю цією загрози являється відсутність аналогу в «правилах поведінки» для туристичних фірм, відсутність можливості порівняти свої дії з чимось подібним.

Безумовно основним правилом для організації надання туристичних послуг має стати чітке виконання туристичними фірмами і в першу чергу туроператорами рекомендацій і вказівок відповідних державних інститутів, а саме адміністрації Президента, Кабінету Міністрів і Міністерства закордонних справ зокрема, регіональних військових адміністрацій, і т.п.

Початок війни між Україною і Росією у 2014 році багато для кого став несподіванкою. До цього моменту лише деякі аналітики і політики могли припустити і стверджувати, що ця подія може бути реальністю. Достатньо згадати хоча б відому публікацію ще 1993 року в «Foreign Affairs» американського вченого і аналітика Джона Міршаймера, де прямо обґрунтовувалася така подія в майбутньому (Mearsheimer, 1993).

Війна України з Росією почалася лише у 2014 році, але до цього моменту відбувся ще цілий ряд подій, які свідчили про її невідворотність. І питання тут треба ставити не відповідно до того чи іншого політичного вектора розвитку українського суспільства, а значно глибше – стосовно внутрішніх укладів України і Росії та їх цивілізаційних належностей. Українське суспільство належить від часів середньовіччя до європейської цивілізації, в той час як російське – створило власну квазіцивілізацію (Батинський, 2014).

В пізнанні своєї історії туризм відігравав і відіграє неабияку велику роль.

Саме через туризм і екскурсії громадяни своєї країни (потенційні туристи) дізнавалися і дізнаються про історичну спадщину своєї держави, її культурні надбання, нематеріальну спадщину. Туризм і пізнання країни через екскурсії формують почуття власної самосвідомості, патріотизм і любов до своєї держави.

Доречно зауважити, що події від 2014 року дали позитивний поштовх щодо розвитку внутрішнього туризму в Україні. У нас фактично відродилися маршрути вихідного дня, як форма роботи туристичних фірм. А такі міста, як Київ, Чернігів, Львів, Ужгород, Мукачево, Кам'янець-Подільський, Чернівці, Івано-Франківськ, Переяслав-Хмельницький, Одеса, Полтава, Вінниця – склали основу туристично-екскурсійних програм для індивідуальних і групових поїздок, в тому числі для шкільної та студентської молоді. Революція гідності відродила споконвічне цивілізоване бажання кожної культурної і освіченої людини – пізнавати свій край. Туризм при цьому відіграє першочергову роль і має неоціненне значення.

Анексія Криму і фактичне закриття потоків українських відпочиваючих в цей регіон – надало новий імпульс і поштовх щодо розвитку регіонів відпочинку і оздоровлення на Одещині, Миколаївщині, Херсонщині, м. Бердянську.

В подібний непростий час виникає підґрунтя для ще одного потенційно загрозливого явища, яким може бути (і вже має місце в багатьох країнах

світу) туристичний екстремізм. Слід зазначити, що він не є масштабною проблемою, а лише зачіпає найпопулярніші туристичні зони. Проте прикладів останнім часом ми знаємо чимало. Підсумок усього цього може бути досить плачевним. Ланцюгова реакція терору на будь-якій основі: релігійній, психологічній, етнічній, економічній і т.п., яка може захлеснути світ, виглядатиме як апокаліпсис індустрії гостинності. Як наслідок, люди стануть боятися подорожувати, оскільки в головах потенційних туристів буде присутній постійний «дамоклів меч» терору, незалежно від його суті. А результат – глобальне руйнування індустрії гостинності як сфери бізнесу, з подальшим падінням економік багатьох держав, які не мають альтернативних джерел доходу.

Проблема антитуристичних рухів, у тому числі екстремістських, у світі широко обговорюється, зокрема під час авторитетних міжнародних заходів. Хоча в публічних виступах офіційні особи та громадські діячі термін «туристичний екстремізм» воліють не вживати, вдаючись до евфемізмів, міжнародне співробітництво професіоналів галузі проблему розуміє та намагається вживати заходів для зменшення напруги в ситуації, що склалася.

Так, на 10-му Міжнародному економічному форумі, який у жовтні 2017 року відбувся у Тбілісі, з тематичною доповіддю виступив колишній заступник міністра туризму Іспанії, генеральний директор професійної асоціації Barcelona Turisme Жорді Вільям Карнес. Він розповів учасникам про комплекс заходів, що їх здійснює влада Барселони та Каталонії у співпраці з професійними об'єднаннями туристичних компаній та інфраструктурних об'єктів, спрямованих на врегулювання ситуації. За словами пана Карнеса, між владою та громадськими галузевими організаціями досягнуто домовленості про те, що заходи, спрямовані на обмеження та регулювання туристичного руху, супроводжуватимуться діями, кінцевою метою яких стане підвищення добробуту та якості життя населення Барселони та інших туристичних центрів Каталонії. Наприклад, сторони процесу домовилися, що кошти від підвищення туристичного збору спрямовуватимуться на облаштування будинків системами шумоізоляції, ремонт підвір'їв у туристичних зонах і т.п. Іншими словами, жителі туристичних центрів та кварталів мають відчувати пряму залежність якості свого життя від показників туристичного потоку: більше туристів – більше коштів на потреби громади. А це, у свою чергу, зменшуватиме протестні настрої у суспільстві та вибиватиме ґрунт з-під ніг в екстремістських угруповань, діяльність яких жодним чином не вирішує проблему перенасичення туристичних потоків. Бо в кінцевому рахунку, вибрики туристичних екстремістів лише посилюють соціальну напруженість та, врешті-решт, негативно позначається на добробуті тих-таки мешканців туристичних центрів (Шаповалова, 2017).

Хотів би зазначити, що коли йдеться про туристичний екстремізм, треба чітко відокремлювати його політичну і реальну загрозу життю та здоров'ю людей (туристів) із використанням цих понять у конкурентній боротьбі за туристичні потоки. Останнє має місце у тому числі

в «боротьбі» за туристів у таких державах, як Туреччина та Єгипет. Досить часто, на мій погляд, запускається провокаційна інформація для зниження рейтингу привабливості конкурентного туристичного регіону.

Тим часом, у туризмі (якщо ми не говоримо про екстрим-тури) на одному з перших місць стоїть безпека людей на туристичному маршруті. Важливим завданням туристичної компанії максимально дотриматися безпеки для її клієнтів. У випадку, коли йдеться про сплановані чи прогнозовані акції туристичного екстремізму, професіонали галузі мають застерегти туристів про можливі негативні наслідки, не покладаючись на сумно відомий «авось». Тут суттєву роль мали б відігравати заклади МЗС України, у першу чергу – закордонні консульські установи, які, в свою чергу, мали б проявляти професійний підхід у цих питаннях.

Що ж до порад українським агентам, які продають нашим співгромадянам тури до Європи, та й власне туристам, які самостійно вирушають у закордонну подорож, я – як професіонал у сфері туристичної діяльності, завжди радив би:

- бути ознайомленими із політичною ситуацією в країні, яку ваші клієнти чи ви самі збираєтесь відвідати;

- мати контактні дані, в першу чергу – телефони українських дипломатичних представництв, до яких можна звернутися за допомогою в разі потреби;

- не ігнорувати рекомендації МЗС України;

- не заощаджувати на туристичному страховому полісі, оформлювати покриття, яке відповідає ймовірним ризикам у тій місцевості, куди прямує ваш турист, відповідно, реально знати, на що може розраховувати застрахована особа у разі настання страхового випадку;

- не піддаватися панічним настроям. Поняття «туристичний екстремізм» зазвичай є значно перебільшеним, ніж воно є в реальному житті.

Висновки. Таким чином можна стверджувати, що діяльність туристичних фірм в особливих політичних умовах має місце. Туристичні фірми можуть і мають функціонувати, як і інтересах своїх клієнтів так і в інтересах держави. Безумовно, з урахуванням певних особливостей, звернення уваги на які, і було метою даної статті.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Батинський, С. (2014). *Російська квазіцивілізація: історичний виклик для України і світу*. Дрогобич: Посвіт.
- Романюк, С. (2017). Туризм: на узбіччі державних інтересів. *Український туризм*, 5, 58-61.
- Шаповалова, О. (2017). Туристичний екстремізм: як боротися? *Український туризм*, 5, 54-57.
- Mearsheimer, J.J. (1993). The case for a Ukrainian nuclear deterrent. *Foreign Affairs*, 72 (3), 67-80.

REFERENCES

- Batynskiy, S. (2014). *Rosiiska kvazitsyvilizatsiia: istorychnyi vyklyk dlia Ukrainy i sviitu* [Russian quasicivilization: a historic challenge for Ukraine and the world]. Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
- Mearsheimer, J.J. (1993). The case for a Ukrainian nuclear deterrent. *Foreign Affairs*, 72 (3), 67-80 [in English].
- Romaniuk, S. (2017). Turyzm: na uzbichchi derzhavnykh interesiv [Tourism: on the sidelines of state interests]. *Ukrainskyi turyzm*, 5, 58-61 [in Ukrainian].
- Shapovalova, O. (2017). Turystychnyi ekstremizm: yak borotysia? [Tourist extremism: how to fight?]. *Ukrainskyi turyzm*, 5, 54-57 [in Ukrainian].

УДК 338.486.22(477)

Viktor Zinchenko,
PhD in Historical Sciences,
Director of Tourist Company «Sputnik»,
Kyiv, Ukraine
Zinchenko.sputnik@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6987-5532>

ACTIVITIES OF TOURIST FIRMS IN SPECIAL CONDITIONS

The article is devoted to the consideration of the problem of the tourist firms functioning in special conditions, which are characterized by increased risk of statutory-legal regulation of the viability of a particular region or country as a whole, the imposition of a state of emergency or martial law, the emergence of tourist extremism signs. The Ukrainian-Russian conflict, which has all the signs of a geopolitical conflict, makes Ukraine's travel agencies ready to work in a state of emergency and a martial law (introduced in Ukraine on the initiative of the President of Ukraine and endorsed by the Verkhovna Rada of Ukraine). In connection with this, there is a need for an understanding of the "course of conduct" in such conditions to travel agencies, as well as tour operators and travel agents. Psychologically, their activities can become a catalyst for the ongoing processes. Activities of travel agencies - a mirror image of the life of the country, region, mood in the society. The mood of ordinary citizens depends from their confident or panic style of tourist services sales. At the same time, it is the tourist firms that are in the first place to warn their clients about the possible risks in the case of emergency. Ukrainian tour operators have gained some experience in similar practices regarding periodically unstable situation in Egypt, Turkey, Thailand. This article attempts to emphasize their activity in the face of force majeure circumstances directly in Ukraine itself.

Keywords: tourism business, foreign policy, European policy, crisis, tourist extremism, emergency situation, martial law.